Značaj prostorno planskih dokumenata u periodu od 1883. do 2000. godine za planiranje i uređenje prostora opštine Nikšić

BILJANA B. MIČKOVIĆ, Osnovna škola „Braća Labudović“,
Nikšić, Crna Gora

Pregledni rad
UDC: 711(497.16)"1883/2000"
DOI: 10.5937/tehnika1906779M

Prostorno urbanistički planovi predstavljaju instrumente kojim se utiče na kontrolu razvoja grada kao i ostvarivanje planiranog. U radu se govori o prostorno planskim dokumentima donešenim u periodu od 1883. do 2000. godina koje su radile hrvatske arhitekta Josip Slade Šilović, Josip Seisel i Urbanistički institut Hrvatske iz Zagreba. Cilj rada je pokazati koliki je bio značaj regulacionih, prostornih i urbanističkih planova donesenih u periodu od 1883. do 2000. godine za prostorni razvoj Nikšića, jer se razvoj ovog grada i danas odvija na osnovama prvog regulacionog plana koji je uradio Josip Slade. Nikšić je bio grad koji je u drugoj polovini XX vijeka ubrajan u gradove sa najbržim porastom stanovništva i u kojem su bile izražene snažne migracije iz sela u grad koje su uzrokovale stihiju i nekontrolisanu gradnju. U radu je pokazano da su donešeni planovi bili instrumenti kojim se donekle sprečavala stihija kao i degradacija prostora i njegovo usmjeravanje ka racionalnim osnovama.

Ključne riječi: opština Nikšić, prostorni planovi, urbanistički planovi, uređenje prostora

1. UVOD

U radu su korišćenje standardne metode kao što su metoda analize i sinteze, zatim komparativna i istorijska metoda za planove koji su donešeni za periode od 1883. do kraja II svjetskog rata, zatim od kraja II svjetskog rata do 1981. i od 1981. do 2000. godine.

Planiranje gradova javlja se nastankom prvih gradova. Sa razvojem gradova rasla je i potreba za prostornim planiranjem i ono je dobijalo sve značajniju ulogu u oblikovanju naselja i stvaranju savremenih uslova života u njima. Prostorno planiranje se bavi pripremom za mogući razvoj, predviđanjem trenda razvoja, uticanjem na njih, otklanjanjem problema i građenjem poželjne budućnosti gradova.

Od 1884. godine kada je donešen prvi regulacioni plan Nikšića koji je uradio Josip Slade pa sve do kraja II svjetskog rata njegov prostorni razvoj se odvija po ovom planu. Zbog naglog porasta broja stanovnika javila se potreba doradivanja plana Josipa Sladea. Taj plan su uradili 1952. godine braća Stojanović iz Beograda. Taj plan nije poštovao osnove plana Josipa Sla-

dea pa je u periodu od 1956. do 1958. godine urađen Urbanističko – regulacioni plan čiji su autori bili Josip Seisel i Dragutin Boltar. [1] Po tom planu Nikšić se razvija do 1986. godine, kada je usvojen Prostorni i urbanistički plan Nikšića sa periodom važenja do 2000. godine. Novi Prostorno – urbanistički plan Nikšić dobija 2015. godine sa periodom važenja do 2020. godine, sa smjernicama za postplanski period do 2025. godine.

Prostornih planova ima više vrsta. Oni se rade za djelove naselja, uže i šire teritorije, regione, države, za teritorije posebne namjene, za stara urbana jezgra, turističke komplekse i pojedine granske sisteme. [2, 3] Kriterijuma koji se uzimaju za njihovu podjelu ima više. U odnosu na administrativni kriterijum dijele se na: opštinske i državne. Prema stepenu razrađenosti mogu biti generalni i detaljni.

U Zakonu o planiranju izgradnji objekata prostorni planovi su podijeljeni na Prostorni plan Crne Gore i plan generalne regulacije. Prostorna rješenja među planovima moraju biti usaglašena i vertikalno i horizontalno. Znači plan dijela naselja mora biti usaglašen sa planom ukupnog naselja a on sa planom opštine, planovi opština sa planom države. Znači planovi nižeg ranga moraju poštovati planove višeg ranga. Od 1883. do 1986. godine planovi Nikšića bili su regulaciono – urbanistički, dok je 1986. godine Nikšić dobio i prostorni i urbanistički plan.

Adresa autora: Biljana Mićković, Osnovna škola „Braća Labudović“, Bistrička 66, Nikšić, Crna Gora
e-mail: bilja0711@gmail.com
Rad primljen: 14.11.2019.
Rad prihvaćen: 27.11.2019.

2. PROSTORNO – PLANSKA DOKUMENTA OD 1883. DO KRAJA II SVJETSKOG RATA

Regulacioni plan Josipa Sladea

Nikšić je grad burne istorijske prošlosti. Zahvaljujući svom geografskom položaju naselje je ovdje postojalo i u doba Ilira, Rimljana. Tvrdava Bedem – Onogošt bila centar Podgorja i imala veliki značaj u vrijeme Nemanjića, Balšića i Crnojevića. [1]

Onogošt je pao pod vlast Turaka 1465. g. Oni su obnovili grad koji je tada imao dva dijela: Gornji i Donji. Nikšić je oslobođen od Turaka 1877.g. Prilikom borbi za oslobođenje grad je porušen bombardovanjem.

Grad je, inače, u svojoj istoriji nekoliko puta rušen ali i ponovo obnavljan. Nikšić je i grad koji je imao sreću da se planski razvija od 1884. godine. Veliki značaj u planiranju grada Nikšića dale su hrvatske arhitekta i urbanističke institucije.

U ovom radu će biti govora o doprinosu tome dr Josipa Sladea, Josipa Seisela kao i Urbanističkog instituta Hrvatske koji su radili planove uređenja Nikšića.

Josip Slade Šilović u Crnu Goru dolazi na poziv knjaza Nikole 1877. godine. U Crnoj Gori je ostao dvadeset godina i postao jedan od najznačajnijih neimara. Uradio je, na ruševinama Onogošta, prvi urbanistički plan kao i danas najljepše objekte u Nikšiću hram Sv. Vasilija Ostroškog, dvorac kralja Nikole i Carev most.

Josip Slade Šilović rođen je u Trogiru 1828. godine. Srednju školu je završio u Splitu, 1850. godine je stekao titulu doktora filozofije, a 1853. godine doktora matematičkih nauka. [4]

Poslije oslobođenja od Turaka 1877. godine pristupilo se mijenjanju izgleda grada. Regulacioni plan je uradio dr Josip Slade Šilović 1883. godine. On je smatrao da tadašnji grad Onogošt nije dobro mjesto za razvijanje nove varoši već da se grad u skladu sa prirodnim karakteristikama treba širiti u ravnom polju, istočno od starog grada.

Plan dr Josipa Sladea po mnogim odlikama predstavlja izuzetnost u istoriji urbanizma kod nas. [1] Plan je rađen po uzoru na planove nekih italijanskih gradova. Po svojoj idejnoj koncepciji predstavlja renesansno baroknu šemu idealnih gradova. Radijalna urbana matrica koju je Slade planirao karakteristična je za gradove male i srednje veličine. (slika 1). U njoj se jedan dio prostora ističe kao dominantan. U ovom slučaju to je kružni tok sa kog se zrakasto širi saobraćajna mreža grada. „Paukovu mrežu“ Slade je postavio između brda Trebjese i stare tvrđave Onogošt. Radijalna urbana matrica je ono po čemu je Nikšić prepoznatljiv i predstavlja simbol grada. Po ovom

planu Nikšić je uz staru dobio i novu urbanu cjelinu, tvrđava je počela gubiti na značaju, a grad se počeo širiti u ravnici. Plan je rađen za grad sa oko 10.000 stanovnika koji je smješten između Trebjese i Onogošta, imao je tri radijalne ulice: Vuka Karadžića, Njegoševu i Vuka Mićunovića i šest trgova od kojih je urađeno tri: Centralni trg, trg Save Kovačevića i trg Šaka Petrovića.

Slika 1 - Plan grada 1883. godine (dr Josip Slade)

Godine 1884. je izgrađen glavni gradski trg pravougaonog oblika i šest ulica koje su polazile sa njega. Trg Save Kovačevića je osmougaonog oblika i to je kružni tok. Trg Šaka Petrovića je petougaonog oblika, nalazi se u okruženju parka i lijepih zdanja Saborne crkve i Dvorca kralja Nikole koje je projektovao Josip Slade.

Stambene zgrade su okrenute prema ulici i bile su predviđene kao spratne, mreža saobraćajnica je skoro u potpunosti izgrađena prema tom planu, kao i kanalizaciona mreža ali je urađena samo u središnjem dijelu. Planom je bilo predviđeno i pošumljavanje na trgovima kao i drvoredu duž ulica, pa Nikšić postaje grad pun zelenila.

Stambene zgrade koje su podignute u to vrijeme su: zgrada današnjeg Kluba penzionera, KUD-a Zahumlje i dječji vrtić u ulici Vuka Mićunovića i građevine: Saborna Crkva, Dvorac kralja Nikole i Carev most koje i danas dominiraju Nikšićem i ako je kasnije urađeno mnogo značajnijih objekata. [5] Slade je po uzoru na barokne gradove na istočnom dijelu grada

želio povući ulični trougao kao na zapadnom dijelu ali pošto se tu nalazila crkva Sv. Pavla oko koje je bilo groblje taj dio je donekle zanemaren.

Nedostatak ovog plana je što nije vođeno računa o klimatskim elementima, naročito insolaciji, kao ni o slobodnom prostoru prema kom se širio grad, što su principi savremenog urbanizma.

Osim toga, zbog nedostatka materijalnih sredstava, umjesto spratnih građene su mahom prizemne zgrade jednostavne, mirne arhitekture bez nekih arhitektonskih vrijednosti, ali sa karakteristikama vrijedne stare urbane cjeline.

Težnjom Knjaževine Crne Gore da se razvije u modernu državu tog vremena na savremen način za to „doba i ove prostore nastaju lijepe građevine: Dvorski kompleks kralja Nikole, Saborna crkva Svetog Vasilija Ostroškog, Carev most.“

Između I i II svjetskog rata Nikšić se razvijao veoma sporo ali po planu Josipa Sladea.

Slika 2 - Izgled grada danas na osnovama plana Josipa Sladea

Takođe, i današnji grad Nikšić razvija se po planovima i viziji Josipa Sladea. (slika 2)

Nikšić je imao sreću da je kao jedini grad u Crnoj Gori imao plan već 1883. godine (plan Josipa Sladea) i što je u godinama burnog razvoja poslije II svjetskog rata, prihvaćeno načelo da se novi planovi razvoja grada baziraju na predhodnom planu. [1]

Regulacioni plan Nikšića iz 1940. godine predstavlja možda najpribližnije rješenje nastavka Sladeovog plana. Regulacioni plan nam ukazuje najviše na podjelu na blokove, kao i saobraćajnu mrežu grada koja se širi od trga Save Kovačevića zrakasto u osam pravaca. Prema ovom planu ulična mreža se zrakasto širi i prema jugu.

Kao na Sladeovom planu zadržano je svih šest gradskih trgova. Iz plana se može vidjeti da su već bili sagrađeni neki od danas najznačajnijih objekata u gradu: Dvorac kralja Nikole, Saborna crkva, Parohijski dom, objekat u parku, Stara pošta, porodična kuća na skveru.

U toku II svjetskog rata Nikšić je mnogo stradao, pet puta je bombardovan i uništena je većina stambenih zgrada.

Nikšićki kraj je u II svjetskom ratu oslobođen 18. septembra 1944. godine. Poslije toga se pristupilo obnovi. Vrlo često nova gradnja nije poštovala plan posebno u prigradskim naseljima.

3. PLANOWI DO 1981. GODINE

Smjena nerazvijenog kapitalističkog novim komunističko socijalističkim društvenim poretom za Nikšić predstavlja novo poglavlje. U Nikšiću se poslije rata snažno razvija industrija što je uticalo na veliki priliv stanovništva zbog čega se grad ubrzano širio. Nikšić je postao jezgro iz kojega se širi proces urbanizacije - rezultante promjena u privrednoj strukturi regije i šireg gravitacionog područja. [6]

Usled zamaha obnove i izgradnje niču objekti uglavnom bez ikakve planske podloge. Zbog toga je vršena dorada plana Josipa Sladea 1952. godine. Osnovu regulacionog plana uradila su braća Stojanović iz Beograda 1952. godine. Ovaj plan nije dovoljno poštovao plan Josipa Sladea i grad se samo privremeno izgrađivao po ovom planu.

Novi Generalni urbanistički regulacioni plan Nikšić je dobio 1956. godine. (slika 3) Plan je radio Tehnički fakultet u Zagrebu, sa profesorom Josipo Seiselom, i inženjerom Draganom Boltarom. [1]

Slika 3 - Plan grada iz 1956. godine (J. Seisel)

Ovaj plan je za razliku od predhodnog poštovao osnovu plana Josipa Sladea. Novim urbanističkim planom prepoznale su se potrebe rastućeg grada i njegovih stanovnika. Ipak, tim su se planom prilagodili novi zahtjevi postojećoj urbanoj matrici, što pokazuje kontinuitet razvoja grada.

Plan je predviđao širenje grada prema rijeci Bistrici, a novi dio grada se širio se prema sjeveroistoku i povezivao je stari dio grada sa brdom Trebjesa.

Grad je obuhvatao prostor između rijeka Zete, Bistrice, Gračanice, Trebjese, Mrkošnice, Čadalice i Studenačkih glavica.

Planom je predviđen zeleni pojas od Trebjese do Studenačkih glavica i njime je staro gradsko jezgro odvojeno od od visokih stambenih objekata. Unutar zelenog pojasa prvo su građene zgrade do tri sprata, a kasnije i soliteri do deset spratova. Unutar ovog zelenog pojasa izgrađene su zgrade: Filozofskog fakulteta, Suda, Hotela „Onogošt“, Doma zdravlja i Bolnice, Prva banka. Po ovom planu grad se najviše širio prema istoku i sjeveru. Plan je predviđao da će u gradu 1981. godine živjeti 56 600 stanovnika, ali grad je imao samo 38.000, preostalih 18.000 se naselilo van grada na jeftinije prostore gdje su građene male prizemne kuće sa baštama, bez dovoljne funkcionalnosti, sa saobraćajnim i komunalnim problemima. Poljoprivredno zemljište je uzurpirano i korišćeno u nepoljoprivredne svrhe. Iz tog razloga vršena je revizija ovog plana tj. proširivanje gradskog prostora za oko četiri puta. Odluka o proširivanju gradske površine bila je ispravna, ali je donesena sa zakašnjenjem. Na prostorima tih prigradskih naselja već bilo podignuto mnogo stambenih objekata bez ma kakvog plana. [6]

Osim toga revizija je vršena i zbog prostorne ograničenosti industrije kao i zbog proširivanja i osavremenjavanja saobraćajnog i drugih infrastrukturnih sistema. Nepoštovanje usvojenog plana razvoja Nikšića iz 1958. godine je i primjer izgradnje Robne kuće na prostoru gdje je planom predviđena izgradnja važne saobraćajnice.

Na mjestu gdje je nekada bila Osnovna škola „Olga Golović“ koja je tada srušena, 1978. godine se počelo sa izgradnjom Doma revolucije, na jednoj od najboljih lokacija u gradu. (slike 4 i 5)

Slika 4 - Zgrada nekadašnje škole „Olga Golović“

Prvobitno je planiran na 7.500 m², ali je ipak na kraju zahvatio 22.500 m². Za ovaj kolos komplikovanog arhitektonskog sklopa slovenačke škole gradnje, koji danas dominira prostorom grada, utrošena su ogromna sredstva kojih na kraju nije bilo dovoljno da bi bio završen. Tako da više od trideset godina ovaj objekat stoji u centru grada nedovršen, skupo je nastaviti gradnju, a skupo rušiti ga. U toku 2017. godine počelo se sa privođenjem jednog dijela objekta namjeni.

Slika 5 - Dom revolucije u Nikšiću

Stalni pritisak migracije stanovništva dovodu do bespravne okupacije prostora u perifernim djelovima grada gdje i danas teško uspostaviti osnovne module urbanih sredina. U tim prostorima su formirana naselja bez odgovarajuće saobraćajne organizacije, uskih ulica, bez komunalne infrastrukture.

4. PLANOVI OD 1981. DO 2000. GODINE

Nakon što je 1979. godine sačinjen Dokument projekta „Prostorno planiranje u Crnoj Gori YUG/79/104“ koji je zahtijevao reviziju Prostornog plana Crne Gore i reviziju i izradu generalnih urbanističkih planova opština, prišlo se izradi Prostornog i Generalnog urbanističkog plana za Nikšić. Planovi su od strane Skupštine Opštine Nikšić usvojeni 1986. godine, za period do 2000. godine. (slika 6) Plan je radio Urbanistički institut Hrvatske iz Zagreba. Ovaj plan je bio orjentisan na smanjenje razlika između centra i periferije i poboljšanje opreme i funkcija na cijelom prostoru. Već 1987. godine došlo je do izmjene Prostornog i Generalnog urbanističkog plana u dijelu saobraćaja.

Ovim planovima je bio predviđen umjereniji rast broja stanovnika u Nikšiću, jer je bio manji priliv seoskog stanovništva, manja investiciona ulaganja u industriju i zbog toga što su sada za naseljavanje bili primamljiviji prostori Crnogorskog primorja i Podgorice.

Prostornim planom u organizaciji i uređenju prostora u okviru utvrđene diferencijacije na središnje, zapadno i sjeverno područje planske aktivnosti nijesu realizovane u mjeri u kojoj je to plan predvidio. U središnjem području – nikšićki kraj, odvijale su se ključne aktivnosti ali ne po principu kontrolisanog razvoja. [9] U dijelu organizacije prostora nije bilo kontrolisanog usmjeravanja.

Dosta je rađeno na lokalnom saobraćajnom sistemu u vidu izmještanja saobraćajnica. Poljoprivredno zemljište je prilično uzurpirano, a postoje i veliki ekološki problemi. Policentrični razvoj nije ostvaren, Nikšić i dalje predstavlja središte svih zbivanja, jer u lokalnim centrima nije ostvaren funkcionalni razvoj

kako bi oni postali polovi razvoja. Industrija je locirana i dalje u centru ali nije otvoren plan otvaranja pogona u lokalnim centrima kako bi se oni aktivitali. Planirani razvoj poljoprivrede je djelimično ostvaren u centralnom dijelu, a u širem dijelu opštine nije jer je tamo i dalje izražena ekstenzivna poljoprivreda. I ako je došlo do razvoja turističke infrastrukture ova grana nije ostvarila planirani razvoj.

Izmjene i dopune ovog plana vršene su 2009. godine za potrebe izgradnje sanitarne deponije čvrstog otpada u Nikšiću, na lokaciji Budoš. Predmet izmjena i dopuna PPO Nikšić je bio dio područja opštine za koji je bilo potrebno sagledati postojeću prostornu organizaciju, realizaciju planskih opredjeljenja i pravila nove prostorne organizacije, korišćenja, zaštite i uređenja prostora. Cilj Izmjena i dopuna je sagledavanje mogućnosti konkretnih investicionih projekata na datom prostoru i definisanje neophodnih promjena organizacije i korišćenja prostora vezanih za uvođenje novih sadržaja, sa posebnim akcentom na mjere zaštite. Prostorni obuhvat Izmjena i dopuna PPO Nikšić nije određen preciznom linijskom granicom, ali je definisan kao područje Budoša, jezera Slano i Krupac i prostora između njih. Površina planskog područja iznosi 7.000 ha, od čega je istovremeno i u obuhvatu Generalnog urbanističkog plana Nikšića 914 ha. Izmjene i dopune PPO Nikšić uslijedile su nakon što je od strane Vlade Crne Gore usvojena Studija izvodljivosti deponije čvrstog otpada u Nikšiću kojom su analizirani uslovi za izgradnju deponije u Nikšiću, na lokaciji Budoš.

Generalni urbanistički plan Nikšića iz 1986. godine radio je, takođe, Urbanistički institut Hrvatske iz Zagreba [GUP, 1986]. GUP je predviđao izdvajanje sljedećih prostornih cjelina:

- Centralno područje (337 ha) - gdje je predviđeno strogo funkcionalno korišćenje prostora, zadržavanje postojeće mreže ulica, povećanje gustine naseljenosti izgradnjom višespratnih zgrada.
- Sjeverno područje (241ha) - (Dragova luka i Čemenca) koje je predviđeno za industrijsko stanovanje srednje gustine, sportski kompleks.
- Južno područje (476 ha) - (Kličevo i Straševina) koje je predviđeno za industrijsko stanovanje niže i srednje gustine, industrijske i servisne komplekse, važne saobraćajne pravce.
- Zapadno područje (338 ha) - (Kapino polje, Kočani i Uzdomir) koje je predviđeno za industrijsku izgradnju, industrijske i servisne komplekse kao i zeleni pojas duž Zete.
- Industrijska zona (360 ha) - (Željezara). Plan je potencirao da se radni prostor sve više orijentiše prema rijeci Gračanici i Kličevu.
- Dominantne zelene površine

- Trebjesa (park šuma), i dio Podtrebjese - 130 ha,
- Studenačke glavice (zaštitna i park šuma) - 270 h,
- Dio Uzdomira (zaštitna šuma) – 155 ha,
- Zona Zete (park i rekreaciona zona) - 75 ha,
- Zona Bistrice (urbano i zaštitno zelenili) – 35 ha
- Jezero sa šumsko zaštitnim i rekreacijskim obodom – 700 ha (slika 6). [10]

Slika 6 - Generalni urbanistički plan Nikšića iz 1986. godine

U centralnoj gradskom području u dijelu komunalne infrastrukture postoje problemi neplanske gradnje sa prisutnim dogradnjama i nadgradnjama. Problem predstavlja nedostatak parking prostora, jer je raniji parking prostor sa trga izmješten. Problem u ovoj zoni predstavlja Dom revolucije, Gradska pijaca, Robna kuća koja je izgrađena na planiranoj saobraćajnici i Pozorište. U toku 2016. godine počelo se sa uređenjem centralnog gradskog trga. (slika 7)

Slika 7 - Centralni gradski trg (2015. g.)

U sjevernom području postoji problem loše komunalne opremljenosti. Mreža saobraćajnica je slabo postavljena zbog nekontrolisane gradnje. Veliki problem u ovom području predstavlja zagađenje Bistrice. Dobar primjer je uređenje sportskog kompleksa gradskog stadiona. Ipak se može zaključiti da je Sjeverno područje kako je planirano po GUP-u u cilju realizacije krajnje zapušteno.

U južnom području GUP-om je bila planirana zaobilaznica što nije realizovano. U južnom dijelu područja neophodno je zaokruživanje ove zone zbog rizika od plavljenja. Asfaltna baza u ovoj zoni je konfliktna. Radi se na njenom izmještanju. Problem predstavlja i ugrožavanje poljoprivrednog zemljišta izgradnjom objekata.

U istočnom području problem predstavlja neuređeno korito rijeke Gračanice. Njenim kanalisanjem i izgradnjom zaobilaznice moguće je proširivanje naselja prema rijeci.

U zapadnoj zoni jednim dijelom je završena planirana zaobilaznica i počelo se sa daljom izgradnjom iste. Ovdje je planirana rekonstrukcija Aerodroma Kapino polje.

U zelenoj zoni smjernice iz GUP-a vezano za Trebjesu su ispunjene. Smjernice za uređenje Zete i Bistrice su malo realizovane. Prostor oko Bistrice je počeo da gubi značaj zelenog pojasa zbog izgradnje stambenih zgrada. Studenačke glavice su zbog izgradnje zaobilaznice odsječene od grada i time izgubile parkovsku funkciju.

U Rubežama, Glibavcu, Gornjem polju i Brezoviku prisutna je stihijska i nekontrolisana gradnja, što zahtijeva sanaciju nastalih problema.

Ovaj plan je predviđao sporiji rast stanovnika poslije osamdesetih godina XX vijeka kao i smanjivanje priliva seoskog stanovništva, što se i ostvarilo.

Generalnim planom je obuhvaćena površina od 5 600 ha od čega je gradsko područje sa jasnim urbanim karakteristikama za koje je predviđena izrada planova sa detaljnom razradom obuhvata prostor od 470 ha ili 9% teritorije, poljoprivredno zemljište zauzima 20%, šumsko zaštitni obod 22%, vodne površine 13%. Ovaj plan je predviđao i bržu izgradnju saobraćajne i komunalne infrastrukture kako bi se bolje riješili nagomilani problemi uzrokovani neplanskom izgradnjom. Posebno je istakao potrebu boljeg čuvanja i korišćenja prostora, zaštiti i širenje zelenih površina.

Petnaest detaljnih urbanističkih planova, sedam izmjena i dopuna DUP – ova i četiri urbanistička projekta koji su u upotrebi pokrivaju 275 ha ili 59% teritorije grada. Za oko 20% teritorije ne postoji potreba za daljom urbanističkom razradom (Studenačke glavice, Trebjesa i Željezara), ostalo je 21%

gradskog područja bez odgovarajućeg plana, od čega su najvažnije zone: centralno jezgro i Rastoci.

Devedesetih godina desile su se velike promjene u svim oblastima, što je otežavalo plansku realizaciju. To je imalo za posljedicu pojavu velikog broja privremenih objekata koji su izmijenili izgled grada, a koji se nalaze na najboljim lokacijama u gradu.

Izmjena GUP-a izvršena je i 1990. godine u oblasti saobraćaja, pa je izgrađena zaobilaznica na putu Podgorica – Nikšić – Sarajevo kroz Studenačke glavice čime su one izgubile parkovsku funkciju, i ako je GUP iz 1986. potencirao potrebu širenja zelenih površina. Istočno od Saborne crkve 1995. godine prošireno je gradsko groblje na šumskom prostoru koji je sa Trebjesom najveći zeleni prostor u gradu. GUP iz 1986. godine je predviđao uz rijeku Bistricu zeleni pojas koji bi sprečavao uticaj sjevernog vjetrova, a tu su sada podignute stambene zgrade. GUP je predviđao i rušenje prizemnih kuća koje imaju loš vizuelni izgled u centru kako bi bile zamijenjene objektima modernijeg arhitektonskog izgleda. Izmjene i dopune ovog plana rađene su i 2001. godine. Planom je određen model za realizaciju utvrđenih pravaca razvoja i sanaciju konflikata u prostoru. Osnovno plansko opredjeljenje je razvoj grada unutar već zauzetog prostora i smanjene razlike između urbanog centra i prostorno razuđene periferije. Analizirajući predhodni GUP može se zaključiti da u većini segmenata nije dostignut planirani razvoj ali jeste u dijelu izgradnje saobraćajnica i drugih komunalnih objekata. Došlo je do napuštanja planske privrede, promjena trendova razvoja i načina funkcionisanja grada, što je uslovljavalo planiranje na drugačijoj osnovi, uz stvaranje fleksibilnijih puteva realizacije. Danas nedostaju detaljni urbanistički planovi za naselja: Dragovu Luku, Kličevo, Straševinu, Kočane, Grebice, Mokru Njivu, Studenca.

U planovima razvoja Nikšića najvažnije pitanje je bila brza izgradnja stanova, jer je u gradu bio ogroman porast stanovništva koju nije pratila odgovarajuća izgradnja stanova. Danas ima oko trista domaćinstava više od broja stanova pa se nastoji izgraditi više stanova kako bi sva domaćinstva imala svoje stanove. To je danas lakše zbog stagnacije i opadanja broja stanovnika u gradu. Od 1948 – 1981. godine broj stanovnika u opštini Nikšić je porastao sa 38 359 na 72 299. Seobe seoskog stanovništva u grad Nikšić između 1953 – 1981. godine uticale su na porast broja stanovnika koja se u demografskim studijama Jugoslavije uzimala za primjer. Razlog preseljavanja je snažan razvoj industrije, pa je doseljeno stanovništvo transformisano iz poljoprivrednog u industrijsko. Rast stanovništva je nastavljen i poslije 1981. godine ali znatno sporije, pa je 1991. godine u opštini Nikšić živjelo 74 706 stanovnika. Po popisu 2003. godine broj stanovnika u opštini je iznosio 75.282 stanovnika. Ovo

povećanje je bilo neznatno, pa se može reći da u kretanju broja stanovnika u ovom periodu Nikšić doživljava stagnaciju. Razlozi za što su sela u međuvremenu ostala bez vitalnih migracionih kategorija, a u gradu nastaju ekonomski problemi pa on postaje manje imigraciono atraktivan. Po popisu iz 2011. godine opština Nikšić je imala 72.448 stanovnika. Znači u periodu između 2003 – 2011. godine broj stanovnika u opštini, po prvi put poslije II svjetskog rata, je opao. Uz predhodno nabrojane razloge treba pomenuti i to da su sada imigraciono atraktivniji gradovi na primorju i Podgorica.

5. ZAKLJUČAK

Nikšić je grad koji se planski razvija od 1983. godine. Prvi plan Nikšića uradio je dr Josip Slade Šilović iz Trogira. Po tom planu Nikšić se razvija do II svjetskog rata. Usled snažnog razvoja industrije grad se počeo širiti zbog velikog priliva stanovnika iz ruralnog prostora. Zbog toga je vršena dopuna plana dr Josipa Sladea kao i izmjene u djelovima grada koji su udaljeni od gradskog trga. Godine 1958. usvojen je novi Generalni urbanistički regulacioni plan čiji su autori bili Josip Seisel, Dragutin Boltar. Po ovom planu Nikšić se razvija do 1986. godine kada je dobio novi Prostorni plan kao i Generalni urbanistički plan. Oba planska dokumenta radio je Urbanistički institut Hrvatske.

Osnovni cilj prostornog planiranja je racionalan odnos prema korišćenju prostora kao i uspostavljanje funkcionalne i ekonomske sredine u kojoj će ljudi naći povoljne uslove za život. Prostorno planiranje ima razvojnu i regulativnu ulogu.

Vrijednost planskih dokumenata o kojim se pisalo u radu je velika, jer se prostorni razvoj Nikšića i danas odvija prema planu Josipa Sladea, ali oni nijesu uspjeli da sve tokove u gradu usmjere prema planskim rješenjima jer je imigracija u Nikšiću bila velika a demografsko populacioni rast eksplozivan. U razvoju Nikšića u ovom periodu veliki problem je predstavljao i nedostatak detaljnih urbanističkih planova u dijelu zahvata Generalnog urbanističkog plana kao i njihova nepouzdanost zbog velikih površina koje su pokrivali.

LITERATURA

- [1] Radojičić B, *Opština Nikšić-priroda i društveni razvoj*, Filozofski fakultet u Nikšiću i opština Nikšić, 2010.

- [2] Bakić R *Prostorno planiranje*, Unireks, Podgorica, 1995.
- [3] Đorđević D, Dabović T, *Osnove prostornog planiranja*, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2009.
- [4] Cvetko Pavlović – *Graditelj Josip Šilović Slade, Potret*, [Internet], 2013. Dostupno na: www.matica-crnogorska
- [5] Radojičić B, *Nikšićki kraj, savremene regionalno-geografske transformacije*, Univerzitet „Veljko Vlahović“, Titograd, Nikšić, 1982.
- [6] Bakić R, *Specifična iskustva Crne gore u planiranju prostora*, Geografski institut Filozofskog fakultet u Nikšiću, 2012.
- [7] Bojković, V, *Zgrada Meander arhitekta Brune Milića, Počeci moderne u Nikšiću*, *Prostor*, 26 (2018), 1 (55):41-51. 2018.
- [8] Rebernik, D, *Demografske promjene i urbanizacijski procesi u Ljubljanskoj urbanoj regiji nakon 2002. godine*, *Acta Geographica Croatica*, Vol.39. No.1. Zagreb, 2014.

IZVORI

- [9] Prostorni plan opštine Nikšić, Urbanistički institut Hrvatske, 1986, Zagreb
- [10] Generalni urbanistički plan opštine Nikšić, Urbanistički institut Hrvatske, 1986, Zagreb
- [11] Izmjene i dopune GUP i PPO Nikšić, Urbanistički institut Hrvatske, Zagreb
- [12] Izmjene i dopune Generalnog urbanističkog plana Nikšića – predlog, Direkcija za planiranje prostora, Nikšić.

IZVORI ILUSTRACIJA

Slike 2, 5, 7. Privatna arhiva autora

Slika 1. Radojičić, 1982:170

Slika 3. Radojičić, 2010:561

Slika 4. www.onogost.me

Slika 6. Generalni urbanistički plan Nikšića, 1986:53

SUMMARY

IMPORTANCE OF SPATIAL PLANNING DOCUMENTS IN PERIOD FROM THE 1883 - 2000 FOR PLANNING AND SPATIAL ARRANGEMENT MUNICIPALITY OF NIKŠIĆ

Thanks to the favorable natural conditions, the town of Nikšić has been inhabited since ancient times. The first settlement was formed on a hillside around the „Bedem“ fortress, which was of the strategic importance during the wars. Later on, the city expanded around this center.

Nikšić has been under development since 1884 when the architect from Trogir, Josip Slade Shilovic made the first regulatory plan. According to this plan, Nikšić got a new urban unit in addition to the old one and began to expand into the plain. According to the plan of Josip Slade Shilovic, Nikšić begins its development between I and II World War.

Since 1952, the construction of Nikšić was temporarily carried out according to the plan of brothers Stojanovich, which did not follow the initial plan of Josip Slade.

After the II World War, thanks to the strong development of the industry, Nikšić starts its development rapidly. The development of industry has caused major migration from rural areas to the city, and expansion of the city. For this reason it was necessary to develop a new urban plan. The plan was adopted in 1958 and carried out by J. Seisel, D. Boltar. This plan was a supplement to the plan of Josip Slade. The urban plan in 1958 envisaged a narrow core and green area within which public buildings were constructed. Outside the green area, he envisioned the construction of multi – storeyed apartments.

During 1986, the Spatial Plan of Nikšić was adopted, which was carried out by Urban Planning Institute of Croatia from Zagreb. This plan was done for the period until 2000. The Urban Planning Institute of Croatia made changes and adoptions to the plan 1987. This plan envisaged more moderate population growth and a decrease in rural population, which was achieved. The importance of these documents is significant. They were often not respected because immigration flows were large, and demographic population growth was explosive.

Key words: *municipality Nikšić, spatial plans, urban plans, spatial arrangement*